

УДК [06.011:303.442.3]:027.53(477)

Олена Постельжук (Грогуль),

аспірантка Рівненського державного гуманітарного університету

ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНА ПРОДУКЦІЯ ОБЛАСНИХ УНІВЕРСАЛЬНИХ НАУКОВИХ БІБЛІОТЕК УКРАЇНИ

У статті досліджуються основні підходи до класифікації інформаційно-аналітичної продукції. Аналізуються різновиди інформаційно-аналітичної продукції, яку готують обласні універсальні наукові бібліотеки України.

Ключові слова: інформаційно-аналітична діяльність, інформаційні продукти й послуги, інформаційно-аналітична продукція, комплексні інформаційні заходи, обласна універсальна наукова бібліотека.

Класифікація інформаційної продукції, яка створюється в суспільстві, – доволі актуальна і водночас проблематична тема. Адже з неї неодноразово дискутували провідні науковці різних галузей знань, що відображалося у відповідних підручниках, посібниках, на сторінках періодичних видань. Не залишилося осторонь і сучасне наукове бібліотечне співтовариство, оскільки однією з актуальних проблем бібліотечно-ознавства є класифікація інформаційної продукції бібліотек. Проблема полягає ще й у тому, що науковці пропонують декілька підходів до такої класифікації, проте сталої та загальноприйнятої все ж немає.

Метою статті є спроба класифікувати й проаналізувати різновиди інформаційних продуктів, які готують обласні універсальні наукові бібліотеки (далі – ОУНБ) України.

Певні різновиди інформаційних продуктів досліджував Д. Блюменау [1]. Сучасні інформаційні продукти й послуги бібліотек класифікували російські науковці В. Брежнева і В. Мінкіна [2, 3]. І. Юдіна й О. Лаврик проаналізували сучасну структуру продуктів і послуг російських бібліотек [11].

Провідними українськими науковцями, які досліджували питання визначення поняття й основних видів інформаційної продукції, є Н. Кушнарєнко і В. Удалова [7], М. Сорока [8]. Г. Швецова-Водка розглядала питання інформаційної продукції з погляду бібліографознавства й документознавства [9, 10]. В. Дригайло охарактеризував

інформаційні продукти та послуги в бібліотечній сфері [5]. С. Дригайло звернув увагу на класифікацію й застосування інформаційних продуктів і послуг наукових бібліотек [6].

Значна кількість наукових досліджень з питань інформаційної та інформаційно-аналітичної продукції наукових бібліотек висвітлюється на сторінках «Наукових праць Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського». Зокрема, розкриттю практичної сторони створення і функціонування інформаційно-аналітичних продуктів (як у традиційній, так і електронній формі) присвячені наукові доробки працівників Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (далі – НБУВ), які, зважаючи на власний досвід, висвітлюють погляди на те чи інше проблемне питання. Серед провідних спеціалістів НБУВ, які активно займаються розробкою питань інформаційно-аналітичної діяльності та інформаційно-аналітичної продукції бібліотек, можна виділити В. Горового, Т. Гранчак, Н. Вітушко, Н. Автономову.

Відштовхуючись від маркетингової діяльності бібліотек, В. Брежнєва і В. Мінкіна пропонують класифікаційну структуру інформаційної продукції, що складається з таких основних асортиментних груп:

- інформаційні продукти й послуги, що є результатом документного обслуговування;
- інформаційні продукти й послуги, які є результатом бібліографічного обслуговування;
- інформаційні продукти й послуги як результат фактографічного обслуговування;
- комплексні інформаційні заходи;
- інформаційні продукти й послуги, які є результатом проведених інформаційних досліджень;
- консультаційні послуги;
- сервісні послуги [2, с. 175].

С. Дригайло пропонує поділяти інформаційно-аналітичні продукти й послуги, що надаються бібліотеками й службами інформації, на чотири асортиментні групи.

Перша група – інформаційні продукти й послуги, що надаються в результаті документного обслуговування. До цієї групи належить надання в тимчасове користування документів з бібліотечного фонду; надання в постійне користування (скачування) електронних документів з повнотекстових БД; електронне доставляння документів, МБА.

Друга група – інформаційні продукти й послуги, що надаються в результаті бібліографічного обслуговування: бібліографічні адресні,

уточнювальні й тематичні довідки; бібліографічні посібники (покажчики, списки літератури, бібліографічні БД).

Третя група – інформаційні продукти й послуги, що надаються в результаті фактографічного обслуговування, до якої належать фактографічні довідки, фактографічні БД, довідники, дос'є, бізнес-довідки, прес-кліпінги, дайджести.

Четверта група – це комплексні інформаційні заходи, до яких належать виставки, презентації, ярмарки, бізнес-семінари, конференції, круглі столи, дні інформації [6, с. 83].

Як бачимо з вищевикладених поглядів на класифікацію інформаційних продуктів, науковці дотримуються майже ідентичних поглядів. Проте класифікаційна структура, запропонована В. Брежнєвою і В. Мінкіною, є значно ширшою й такою, що більше відбиває маркетингову політику бібліотек, ніж їхню інформаційно-аналітичну діяльність.

Для дослідження інформаційно-аналітичної продукції (далі – ІАП) бібліотек вважаємо доречним відібрати найвдаліші асортиментні групи, які запропонували науковці, й об'єднати їх у таку класифікаційну структуру:

- інформаційні продукти й послуги, що є результатом бібліографічного обслуговування;
- інформаційні продукти й послуги, що є результатом фактографічного обслуговування;
- інформаційні продукти й послуги, що є результатом проведених наукових досліджень.

Уважаємо, що виділена науковцями група «Комплексні інформаційні заходи» є доволі складною. Якщо розглядати її з позиції класифікації інформаційних продуктів і послуг, то її треба віднести до інформаційних послуг бібліотек. Проте важливою складовою таких послуг залишається інформаційна продукція, яка створюється для організації інформаційних заходів, а також як результат проведених заходів (це не є обов'язковою умовою, а швидше залежить від виду, типу й спрямування інформаційного заходу). Тому тут уже потрібно виділяти підгрупу «Інформаційні продукти, створені для проведення комплексних інформаційних заходів або як їх наслідок».

Виділену В. Брежнєвою і В. Мінкіною групу «Консультаційні послуги» вважаємо доречнішим об'єднати в групу «Інформаційні продукти й послуги, які є результатом бібліографічного обслуговування» з відповідним поясненням і позначенням. Адже серед основних функцій бібліографічного обслуговування користувачів бібліотеки є надання консультаційної допомоги з різних питань і підготовка інформаційних продуктів

для полегшення навігації в масивах інформаційних ресурсів бібліотек, що й передбачали науковці, виділяючи цей напрям. Група «Сервісні послуги», на нашу думку, стосується суто маркетингової діяльності бібліотек, яку ми не враховуємо в нашому дослідженні інформаційної продукції ОУНБ України.

На наш погляд, у класифікації інформаційних продуктів бібліотеки треба насамперед визначити, у якому напрямі інформаційно-аналітичної діяльності (далі – ІАД) створено той чи інший інформаційний продукт. Пропонуємо виокремити такі напрями ІАД бібліотеки:

1. Перший напрям – забезпечення користувачів різних груп, у тому числі органів влади, установ і організацій різних форм власності, інформаційно-аналітичною продукцією.

2. Другий напрям – проведення моніторингу, прогнозування проблемних ситуацій і подій у суспільно-політичному й економічному розвитку регіону.

3. Третій напрям – ІАД, спрямована на визначення стану внутрішньої діяльності бібліотеки щодо бібліотечного обслуговування користувачів (моніторинг і забезпечення інформаційних потреб; прогнозування проблемних ситуацій і подій) у діяльності бібліотеки [4, с. 19].

В. Брежнева і В. Мінкіна зазначають, що бібліографічне обслуговування, як вид інформаційного сервісу, базується як на використанні «готової» бібліографічної продукції (поточних і ретроспективних показників літератури, реферативних журналів, бібліографічних і реферативних баз даних, списків літератури до монографій, дисертацій і т. п.), так і на створенні «власної» продукції. «Власною» продукцією бібліографічного обслуговування зазвичай є тематичні довідки, списки опублікованих і неопублікованих документів, бібліографічні показники й проблемно-орієнтовані бази даних [2, с. 108].

Серед інформаційних продуктів ОУНБ є бібліографічні продукти, створені як у результаті діяльності, спрямованої суто на бібліографування, так і в результаті бібліографічного обслуговування. Це, зокрема, бібліографічні показники (тематичні й біобібліографічні), календарі знаменних і пам'ятних дат, довідники, дайджести, веббібліографічні списки, бібліографічні довідки, списки й огляди літератури, індивідуальні й групові повідомлення про літературу, інші види інформаційних продуктів (далі – ІП). За назвами жанрів ІП бачимо, що переважає продукція з бібліографічною інформацією, тобто інформацією про документи. Однак безпосередній змістовний аналіз ІП дає підстави стверджувати, що багато з них є результатом саме ІАД бібліотеки, тому що створюються вони завдяки глибокому

аналізу інформації та її перетворенню в новий, інформаційно насичений продукт.

Для забезпечення першого виділеного нами напряму ІАД бібліотеки готують різноманітну інформацію, яку можна віднести до групи інформаційних продуктів, що надають у результаті фактографічного й бібліографічного обслуговування.

Однією з найпоширеніших форм таких інформаційних продуктів є усні й письмові **фактографічні та бібліографічні** (тематичні, адресні, уточнювальні) **довідки** в режимі «запит – відповідь», у тому числі віртуальні [4, с. 20].

У цьому напрямі варто відзначити ІАД Черкаської ОУНБ ім. Т. Шевченка щодо задоволення інформаційних потреб користувачів за допомогою власних інформаційно-аналітичних продуктів, оскільки вона є досить великою за обсягом і поширюється на значну кількість місцевих державних органів влади, організацій і закладів культури, мистецтв. ІАД бібліотеки спрямовувалася на формування послідовного, комплексного й систематичного процесу інформування, виходячи зі специфіки запитів споживачів. Серед груп населення, яких інформувала бібліотека, є органи місцевої влади й місцевого самоврядування, працівники галузі культури й мистецтва, заклади обласного центру, науковці, аспіранти, студенти, користувачі з особливими потребами тощо. Як приклад інформаційної продукції, яку готувала бібліотека для органів місцевої влади й місцевого самоврядування, можна навести **бюлетень** серії «Бібліотека і влада: грані співпраці» за темами: «Права людини: гарантії і можливості» та ін. Також двічі на місяць облдержадміністрація й обласна рада отримували **інформаційно-аналітичний огляд** «Черкащина на сторінках республіканських періодичних видань». Для обласного Центру зайнятості населення впродовж 2010 р. було підготовлено 12 **анотованих списків** на тему: «Висвітлення в регіональних періодичних виданнях питань зайнятості населення, ринку праці та діяльності обласної служби зайнятості».

За проведеним аналізом забезпечення органів влади інформаційною продукцією можна зробити висновок, що інформаційні потреби користувачів задовольняються як за допомогою бібліографічної, так й інформаційно-аналітичної продукції. Це пояснюється тим, що тематичні бібліографічні списки, які є бібліографічною продукцією, можуть супроводжуватися анотаціями, що наближає їх до інформаційно-аналітичної продукції. Інформаційні бюлетені й оглядову продукцію відносимо до ІАП, оскільки це складні інформаційні продукти, складаючи які автори

застосовували методи аналітико-синтетичного опрацювання первинної інформації і висвітлювали власне бачення актуальної теми.

Важливою ділянкою роботи ОУНБ є створення й розповсюдження оглядів, інформаційних списків літератури, які мали індивідуальний чи груповий характер і надсилалися безпосередньо певним категоріям користувачів бібліотеки. Проте не всі ці інформаційні документи можна вважати інформаційно-аналітичною продукцією бібліотек, адже значна частина їх складається із суто бібліографічної інформації без додаткових відомостей, які могли б перетворити їх на інформаційно-аналітичну продукцію.

Лише тематичну бібліографічну довідку можна вважати перехідною формою від бібліографічної до інформаційно-аналітичної продукції, оскільки створюється вона завдяки інтелектуальній, розумовій діяльності бібліотекарів-бібліографів на підставі аналізу існуючої інформації як новий, невідомий раніше інформаційний продукт [4, с. 20].

Створення ретроспективних і поточних науково-допоміжних і рекомендаційних бібліографічних чи біобібліографічних посібників є невід'ємною складовою та особливим напрямом інтелектуальної інформаційно-аналітичної роботи бібліотек. Як стверджує В. Брежнєва, «бібліографічні посібники дедалі частіше перетворюються в проміжний, а не кінцевий результат роботи фахівців інформаційної сфери» [3, с. 318]. З цим твердженням ми цілком погоджуємося, тому що мета створеного бібліографічного посібника – надати інформацію споживачу, і тільки після використання бібліографічного посібника цієї мети буде досягнуто.

Проаналізувавши основні показники ІАД ОУНБ України за даними, поданими у звітах ОУНБ у 2010 р., можемо зробити висновок, що найбільше випустили друком науково-допоміжних бібліографічних посібників Вінницька, Одеська, Чернівецька ОУНБ і Кримська республіканська універсальна наукова бібліотека, а у 2011 р. – Миколаївська й Харківська ОУНБ. За результатами проаналізованих нами звітів і веб-сайтів ОУНБ протягом 2010 р. лише 8,6 % від 23 ОУНБ не готували тематичних бібліографічних покажчиків. У 2011 р. цей показник становить 14,3 % від 21 ОУНБ ⁹⁹.

Прикладом такого інформаційно-аналітичного продукту може слугувати видання «Львівщина. Літопис краю. Хроніка подій: краєзнавчий бібліографічний покажчик за II півріччя. 2009 р.» (Львів. обл. універс.

⁹⁹ Розбіжності в кількості бібліотек, на основі яких ми вираховували відсоток проробленої роботи, залежить від наявності звітів про діяльність бібліотек, а також наявності потрібної інформації на веб-сайтах бібліотек.

наук. б-ка. – Львів, 2010. – 148 с.). Це поточний показник літератури про край, який Львівська ОУНБ видає з кінця 80-х років минулого століття. Показник видається двічі на рік і відображає різноманітну літературу: книги, брошури, збірники та інші документи з усіх галузей знань і практичної діяльності, які надійшли до бібліотеки протягом певного кварталу і всебічно розкривають тематику посібника. Матеріал усередині бібліографічного показника поділено на 15 розділів. Це, зокрема, «Історія окремих населених пунктів від найдавніших часів до сьогодення: Львів, Борислав тощо», «Природа. Природні ресурси. Екологія», «Бібліографічні посібники». Довідковий апарат посібника містить іменний і географічні допоміжні показники, що вказує на проведений бібліографами змістовий аналіз документів і значно розширюють пошукові можливості бібліографічного посібника.

У 2010 р. 47,8 % від 23 проаналізованих нами ОУНБ створювали біобібліографічні посібники, а у 2011 р. цей показник становить 36,8 % від 19 ОУНБ. Значні доробки у створенні біобібліографічних посібників мають Чернівецька й Дніпропетровська ОУНБ. Зокрема, працівниками Чернівецької ОУНБ було підготовлено видання «Лауреати літературно-мистецької премії імені Сидора Воробкевича (2006–2010 рр.). Вип. 3: біобібліогр. показч.» (Чернівці, 2011. – 120 с.). Біобібліографічний показник адресовано краєзнавцям, викладачам, учителям, журналістам, бібліотекарям, студентам і всім, хто цікавиться культурою рідного краю.

Поширенню краєзнавчих відомостей серед широкого загалу користувачів бібліотек слугують календарі знаменних і пам'ятних дат. Згідно з аналізом статистичних даних звітів і веб-сайтів ОУНБ України зазначимо, що лише 13 % бібліотек у 2010 р. та 11% у 2011 р. не подали у звітності й не виставили на власні веб-сайти календарів знаменних і пам'ятних дат, що може говорити про їх відсутність. Можна також припустити, що такий ІАП створено, але за певних обставин про нього не поширено відомостей.

Прикладом цікавого, інформаційно насиченого краєзнавчого календаря з власною яскраво вираженою традицією можуть слугувати календарі, створювані Львівською ОУНБ з 1992 р. Працівники бібліотеки не обмежилися загальноприйнятою, «стандартною», так би мовити, формою календаря, а вигоовляють трилогію під назвами «Львівщина у ... році», «Заграва: імена на літературній карті Львівщини: календар-альманах на ... рік» і «Митці Львівщини». Ці календарі знайомлять читачів з відомими краями, видатними діячами культури й мистецтва, політики, релігії тощо. Вони подають інформацію, пов'язану з життям

і творчістю не лише відомих, а й маловідомих особистостей Львівщини (художників, скульпторів, акторів, композиторів тощо). Календар-альманах покликаний ознайомлювати користувачів з життям і сторінками творчості письменників, літературних критиків, літературознавців, які брали активну участь у громадсько-політичному житті краю, національно-визвольній боротьбі за українську державність, життєвий і творчий шлях яких був тісно переплетений зі Львівщиною.

Наведені нами приклади ще раз доводять, що бібліографічні й біобібліографічні покажчики, календарі є безпосередньо інформаційно-аналітичною продукцією. Адже їх утворено на основі інформаційно-аналітичного, логічного опрацювання масиву інформації з певної теми (проблеми) за певний проміжок часу, вони висвітлюють певні ідеї та концепції, також вміщують не лише описи літератури, а й додаткові відомості, які перетворюють бібліографічний продукт в інформаційно-аналітичний.

Науково-методична й науково-дослідна робота є однією з провідних галузей діяльності ОУНБ, тому нами виділений другий напрям ІАД ОУНБ, який покликаний на основі досліджень розкривати основні проблемні ділянки життя регіону, пропонувати шляхи вирішення актуальних питань, відкривати нові, невідомі раніше відомості, білі сторінки історії. Однією з провідних форм науково-дослідної інформаційно-аналітичної роботи бібліотеки є моніторинги, наукові дослідження, які, у свою чергу, передбачають певні підвиди.

Результатом проведених науково-дослідних робіт є створення й презентація користувачам, широкому загалу читачів путівників, бібліографічних покажчиків, наукових доповідей на конференції, семінари, а також для опублікування на сторінках фахових видань. Також такі інформаційно-аналітичні продукти можуть відобразитися у формі аналітично-статистичних, аналітично-узагальнюючих довідок, інформаційно-аналітичних й аналітично-статистичних оглядах, інформаційних бюлетенях тощо, які містять аналітичну інформацію й статистичні дані, що характеризують основні напрями роботи, показують динаміку розвитку, стан інформаційно-бібліотечних ресурсів, кадрового потенціалу, упровадження й застосування в практичній діяльності автоматизації бібліотечних процесів і матеріально-технічний стан бібліотек регіону.

З даних звітності ОУНБ випливає, що з кожним роком у бібліотечній діяльності дедалі частіше готуються бібліографічні й інформаційно-аналітичні, статистичні матеріали за замовленням (і не лише) для забезпечення організаційно-управлінських процесів у діяльності управління

культури й туризму облдержадміністрації, Національної парламентської бібліотеки України, а також для задоволення інформаційних потреб українських і зарубіжних організацій-партнерів, інших установ краю.

Забезпечення третього виділеного нами напряму ІАД – визначення стану внутрішньої діяльності бібліотеки щодо бібліотечного обслуговування користувачів – бібліотекарі здійснюють шляхом упровадження інновацій у роботу власної бібліотеки, дослідження ефективності власної бібліотечної діяльності та визначення проблемних ділянок. У зв'язку з цим також проводяться моніторинги й наукові дослідження, щоб краще розуміти й контролювати внутрішню діяльність бібліотеки. Крім того, бібліотеки готують нормативно-інструктивну документацію, яка регулює внутрішню діяльність і чітко визначає правила функціонування відділів.

Підсумовуючи, підкреслимо, що ІАД, спрямована на вирішення внутрішніх проблем, є не менш значущим напрямом діяльності ОУНБ порівняно зі створенням ІАП для користувачів, а деякою мірою й більш характерним саме для ІАД, оскільки для гідного представлення бібліотеки бібліотекарями застосовуються знання з різних галузей знань, виявляються наукові здібності і творчий хист. Тому, на нашу думку, не можна обмежувати ІАД бібліотек лише створенням ІАП для користувачів, залишаючи без уваги бібліотечні процеси, які відбуваються, так би мовити, «за лаштунками» діяльності, яку бачать користувачі. Адже створення інформаційно-аналітичного продукту – це складний причинно-наслідковий і технологічний процес, який є логічним завершенням внутрішньобібліотечної роботи.

Невід'ємною частиною складного процесу ІАД є вміння надавати користувачам якісну релевантну інформацію, створювати нові інформаційні продукти, представляти їх на розгляд користувачів, поширювати в суспільстві та виконувати інші складні процеси. Для того щоб взаємодія між користувачами, відвідувачами й бібліотекарями здійснювалася на гідному рівні, бібліотекарі проводять різноманітні дослідження, моніторинги, на основі яких також створюють ІАП для внутрішнього користування.

Класифікаційна характеристика інформаційно-аналітичної продукції бібліотек потребує подальших досліджень. Це необхідно насамперед для того, щоб бібліотечні працівники чітко розуміли, у якому вигляді готувати релевантні запитами користувачів інформаційні продукти. По-друге, бібліотекарі мають розуміти, коли вони займаються саме інформаційно-аналітичною діяльністю. Поки що цей вид діяльності недостатньо усвідомлений багатьма бібліотеками. У свою чергу користувачі також

повинні мати певне уявлення про пропоновані інформаційні продукти бібліотек, щоб чітко формулювати власні запити й вимоги до інформаційного продукту.

Список використаних джерел

1. *Блюменау Д. И.* Информационный анализ/синтез для формирования вторичного потока документов / Д. И. Блюменау. – СПб. : Профессия, 2002. – 240 с.

2. *Брежнева В. В.* Информационное обслуживание: продукты и услуги, предоставляемые библиотеками и службами информации предприятий / В. В. Брежнева, В. А. Минкина ; СПбГУКИ. – СПб. : Профессия, 2004. – 304 с.

3. *Брежнева В. В.* Продукты и услуги, используемые и создаваемые службами информации предприятий / В. В. Брежнева // Справочник информационного работника / науч. ред. Р. С. Гиляревский, В. А. Минкина. – СПб., 2005. – С. 300–353.

4. *Грогуль О.* Інформаційно-аналітична діяльність Рівненської державної обласної бібліотеки / О. Грогуль // Вісн. Кн. палати. – 2012. – № 3. – С. 19–24.

5. *Дригайло В. Г.* Технология работы библиотеки : науч.-практ. пособие / В. Г. Дригайло. – М. : Либерей-Бибинформ, 2009. – 541 с.

6. *Дригайло С. В.* Бібліотечно-інформаційні продукти і послуги для користувачів наукових бібліотек / С. В. Дригайло // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2010. – № 4. – С. 79–86.

7. *Кушнарченко Н. М.* Наукова обробка документів : підручник / Н. М. Кушнарченко, В. К. Удалова. – 4-те вид., перероб. і доп. – К. : Знання, 2006. – 334 с.

8. *Сорока М. Б.* Інформаційні продукти бібліотек: проблеми кооперативного формування та суспільне використання / М. Б. Сорока // Бібл. вісн. – 2002. – № 1. – С. 27–30.

9. *Швецова-Водка Г. М.* Вступ до бібліографознавства : навч. посіб. / Г. М. Швецова-Водка. – К. : Кондор, 2004. – 216 с.

10. *Швецова-Водка Г. М.* Документознавство : навч. посіб. / Г. М. Швецова-Водка. – К. : Знання, 2007. – 398 с.

11. *Юдина И. Г.* Информационная функция в теории и практике библиотечного дела / И. Г. Юдина, О. Л. Лаврик ; Сиб. отд-ние Рос. акад. наук, Гос. публич. науч.-техн. б-ка. – Новосибирск, 2010. – 227 с.